

Гоманюк М., Пилипенко І., Маркелюк А. Топонімічні зміни в Україні піз час декомунізації: апробація методики просторового аналізу. Матеріали III-VI Всеукраїнських науково-практичних конференцій “Політика пам’яті і теоретичному та практичному вимірах”. – Рівне: Волинські обереги, 2019. – 206-210

Микола Гоманюк, к. соц. н., доцент кафедри соціально-економічної географії
Ігор Пилипенко, д. г. н., доцент кафедри екології і географії
Анастасія Маркелюк, студентка

Херсонський державний університет, Херсон

ТОПОНІМІЧНІ ЗМІНИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДЕКОМУНІЗАЦІЇ: АПРОБАЦІЯ МЕТОДИКИ ПРОСТОРОВОГО АНАЛІЗУ

Прийняття 9 квітня 2015 року Закону “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки” призвело до хвилі численних змін у географічному та символічному просторі України, які поставили цілу низку дослідницьких задач перед науковцями, в тому числі перед географами.

Метою нашого дослідження є апробація методики просторового аналізу топонімічних змін. Така методика дозволяє визначати регіональну специфіку перейменування географічних об’єктів та здійснювати територіальне зонування. Апробація запропонованої методики здійснювалася на прикладі перейменування під час кампанії декомунізації в Україні в період 2015-2018 рр.

Просторовий аналіз топонімічних змін ми пропонуємо проводити на основі співвідношення кількості перейменованих назв та загальної кількості топонімів. Найбільш показовим є аналіз змін у годоніміці та агороніміці (топоніміка вулиць та площ), оскільки ці зміни були найбільшими. Якщо зосередитися на годоніміці, то тут можна запропонувати “загальний коефіцієнт перейменування” ($K_{ПР}$), який розраховується за формулою: кількість перейменованих топонімів поділену на загальну кількість топонімів. Проте, враховуючи те, що статистики щодо загальної кількості лінійних об’єктів (вулиць, провулків та ін.) у населених пунктах України не існує, ми вирішили використовувати наступну формулу, виходячи з припущення, що на однакову кількість населення (принаймні, на рівні великих адміністративно-територіальних одиниць) припадає приблизно така сама кількість вулиць:

$$K_{ПР} = \frac{N_{П}}{N_{Н}} \times 100\%, \text{ де}$$

$K_{ПР}$ – загальний коефіцієнт перейменування, $N_{П}$ – кількість годонімічних перейменувань, $N_{Н}$ – загальна кількість населення,

Застосовуючи такий коефіцієнт ми отримуємо інформацію про глибину декомунізації топоніміки на період 2015-2018 рр. Використовуючи формулу Стерджеса (1926)¹, ми визначили кількість топонімічних зон:

$$n = 1 + 3.3 \log_{10} N, \text{ де}$$

n – кількість груп (інтервалів), N – загальний обсяг сукупності (довжина варіаційного ряду).

$$n = 1 + 3.3 \log_{10} 21 = 5,4 \approx 5$$

¹ Пилипенко І.О., Мальчикова Д.С. Методи та методики суспільно-географічних досліджень: Навчальний посібник. – Херсон: Вишемирський, 2009. – 156 с.

Отже, генеральну сукупність в 21 об'єкт (Київська обл. разом з м. Києвом, інші області України, крім Луганської і Донецької, і без АР Крим та м. Севастополь), доцільно розділяти на 5 груп (інтервалів). Аналіз ситуації у Донецькій та Луганській областях не проводився, через те, що тут перейменування пройшло за нестандартною схемою: ойконіміка (назви населених пунктів) була змінена на усій території означених областей, а годоніміка лише в підконтрольних урядові України районах.

Якщо за основу взяти рівні діапазони значень К_{ПР}, то проведені розрахунки дають можливість виокремити топонімічні зони на території України:

На основі загального коефіцієнту перейменування було з'ясовано, що найбільша концентрація перейменувань локалізована в центральних областях України. Те, що Київська обл. з м. Київ з середньою величиною К_{ПР}, опинилася у кільці областей з великим значенням К_{ПР}, можна пояснити аномальним співвідношенням населення центру регіону до населення периферії.

Якщо К_{ПР} розділити на нерівномірні інтервали, виходячи з ієрархії величин коефіцієнту, і виокремити регіони, що мають спільні кордони, то територію України можна розділити на три топонімічних зони: Центральну, Південно-Східну та Західну, що складається з двох підзон: Центрально-Західної і Периферійно-Західної:

² Декомунізація назв населених пунктів та районів України: підстави, процес, підсумки / Офіційний сайт Українського інституту національної пам'яті. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uinp.gov.ua/page/dekomunizatsiya-nazv-naselenikh-punktiv-ta-raioniv-ukraini-pidstavi-protses-pidsumki>

До Центральної зони входять області з високим показником $K_{пр}$ від найвищого 0,31 (Вінницька обл.) до мінімального у цій зоні 0,16 (Хмельницька обл.). До Південно-Східної топонімічної зони потрапили області з показниками від 0,16 (Херсонська обл.) до 0,09 (Одеська обл.). Периферійно-Західна підзона представляє собою кільце навколо Галичини з показниками від 0,07 (Чернівецька обл.) до 0,04 (Закарпатська та Рівненська обл.). До Центрально-Західної топографічної підзони потрапили західноукраїнські області з практично нульовими показниками $K_{пр}$.

Одним з інструментів, що демонструє диференціацію топонімічного зонування є коефіцієнт регіональної інтенсивності перейменування ($K_{рп}$), яким розраховується за формулою:

$$K_{рп} = \frac{N_{п}}{N_{н}} \div \frac{\sum_{п}}{\sum_{н}}, \text{ де}$$

$N_{п}$ – кількість перейменувань в області, $N_{н}$ – загальна кількість населення в області,
 $\sum_{п}$ – сума кількості перейменувань у всіх областях, а $\sum_{н}$ – сума населення всіх областей.

$K_{рп}$ віддзеркалює інтенсивність перейменування по відношенню до середнього по Україні показника. Картографування цього коефіцієнту дає наступну картину:

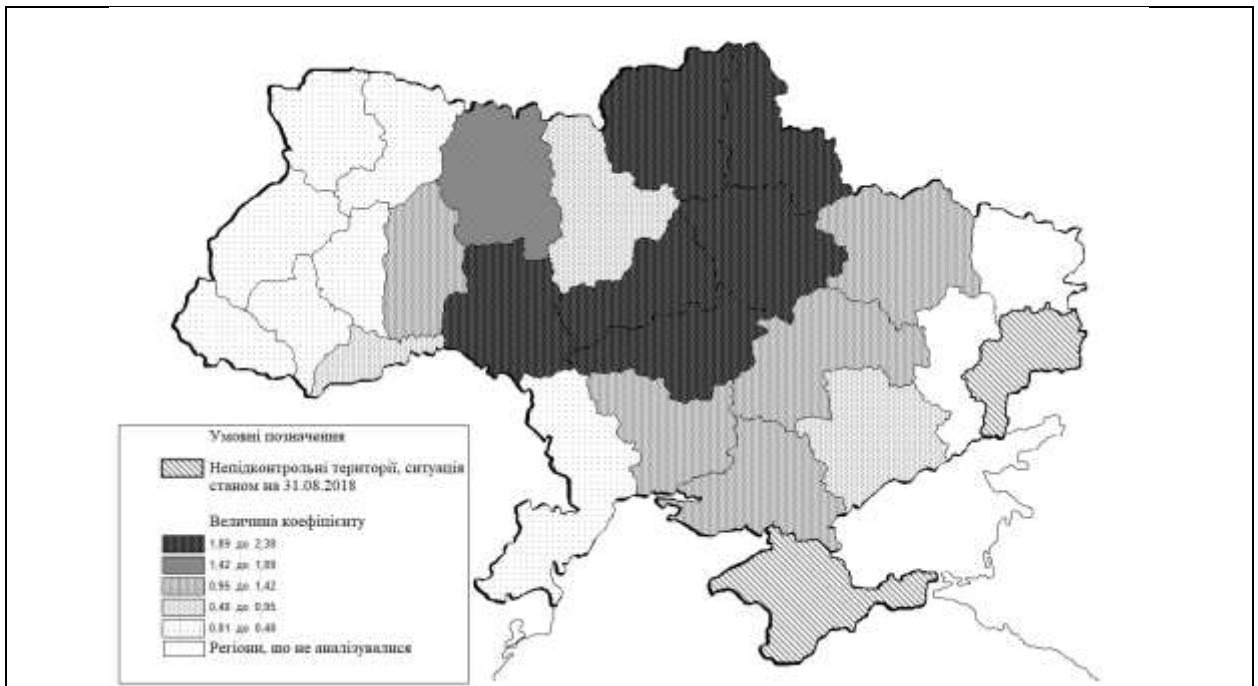

Рис. 3. Топонімічні зони України, виділені на основі величини коефіцієнту регіональної інтенсивності перейменування.

КРП цілком підтверджує зонування на основі КІР, проте робить акцент на областях, які мають особливості в межах групи. Одеська – в межах Південно-Східної зони, Чернівецька серед областей Периферійно-Західної підзони, Київська і з м. Києвом у межах областей Центральної зони. Карта відображає історико-культурну і політичну специфіку цих історичних регіонів України.

Просторовий аналіз дозволяє зробити висновки про наявність схожих моделей перейменування в областях України, схожу інтенсивність процесів декомунізації в регіонах. Тож, враховуючи величину запропонованих коефіцієнтів, можна виділити наступні топонімічні зони України:

- **Центральна зона:** Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Київська, Полтавська, Сумська, Хмельницька Черкаська, Чернігівська області.
- **Південно-Східна зона:** (Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Харківська та Херсонська області)
- **Західна зона:** Центрально-Західна підзона (Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська області), Периферійно-Західна (Волинська, Закарпатська, Рівненська та Чернівецька області).

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що запропонована методика дозволяє успішно здійснювати просторовий аналіз топонімічних змін. Проведений на її основі аналіз дає змогу зробити висновок, що процеси перейменування під час декомунізації мають яскраво виражену регіональну специфіку і характеризуються великою амплітудою кількісних показників. Наведені цифри говорять не лише про кількість перейменувань у 2015-2018 рр., а й про велику кількість комуністичних найменувань та перейменувань у радянський період історії України. Можна також припустити, що важливі культурні, політичні та історичні особливості цих регіонів віддзеркалюються в коефіцієнтах перейменування, що надає нам підстави вважати їх сукупність інтегральним суспільно-географічним показником.

Просторовий аналіз перейменування дозволяє виділити в Україні 3 топонімічних зони: Центральну, Південно-Східну та Західну у складі двох підзон (Центрально-Західна та Периферійно-Західна). Центральна зона характеризується високою інтенсивністю

перейменування в період декомунізації 2015-2018 рр. (за рахунок великої густоти поселень і середньої людності населених пунктів) і наявністю центра (ядра) зони, до якого тяжіють навколишні області – м. Києва (у Києва найнижчий загальний коефіцієнт перейменування в зоні). Південно-Східна зона характеризується вищою за середню інтенсивністю перейменування і відсутністю ядерних міст та областей. Також характерним для цієї зони є відносна гомогенність по відношенню до змін у топоніміці. Центральна-Західна топонімічна підзона характеризується низькою інтенсивністю перейменування в період декомунізації 2015-2018 рр. за рахунок того, що тут перейменування успішно пройшло ще в 90-х рр³. Також ця зона є практично гомогенною з точки зору загального коефіцієнту перейменування. Периферійно-Західна зона характеризується нижчими за середні показниками інтенсивності перейменування, відсутністю протяжності, і складається з областей, що знаходяться навколо Центрально-Західної топонімічної підзони. Ядром цієї зони є Львівська область, у якої найнижчий загальний коефіцієнт перейменування в зоні.

Наприкінці варто зазначити, що проведений просторовий аналіз є достатньо узагальненим і потребує ретельнішої перевірки, зокрема на рівні районів. В подальшому ми плануємо провести просторовий аналіз декомунізації на рівні районів та міськрад.

---

³ Грицак Я. Конструювання національного міста: випадок Львова / Я. Грицак/ Дух і літера. – Київ, 2006-2007. – с. 157-181